

František Mareš (1862-1941), zakladatel škol spolku Vesna

Mgr. Lenka Kučerová

Druhá polovina 19. století představovala pro české školství velký rozmach. První česká střední škola v Brně, české gymnázium, byla otevřena v roce 1867. Její zřízení vyvolalo velkou motivaci k zakládání dalších českých škol. České obyvatelstvo se stalo mnohem sebevědomější a začalo věřit, že je schopné obstát v konkurenci s německým vzděláváním. České hudební vzdělávání se až do roku 1918 odehrávalo na úrovni spolků. Jako první byla založená hudební škola Besedy brněnské. Začala fungovat v roce 1882 a patřila pod spolek Beseda brněnská, založený 1861. Ve stejný rok byla zřízená Varhanická škola. Ta spadala pod spolek Jednota pro zvelebení církevní hudby na Moravě, založený roku 1881. Vznik Vesny jako další vzdělávací instituce v Brně byl spojený ještě s dalším fenoménem, který k nám přinesl Vojta Náprstek z USA.

Od 60. let se u nás začala prosazovat snaha o uplatnění žen v širším okruhu činností, než byly domácí práce a péče o rodinu. Společenské uplatnění dam však bylo v českých zemích zcela výjimečné a pokud existovalo, většinou bylo zaměřené na dobročinné účely. Snaha žen o vyšší vzdělání byla stále intenzivnější a souvisela s požadavkem všeobecného přijetí ve společnosti a se zapojením do veřejného života ve městech. Prvním takto orientovaným spolkem byl pražský Americký klub dam. Vznikl po vzoru stejně zaměřených spolků v USA. U nás bylo možné hnutí institucionalizovat teprve po roce 1860, kdy Říjnový diplom povolil zakládání spolků v českých zemích. Americký klub dam zaštitil ženské hnutí od roku 1865. Myšlenka ženské emancipace se rychle rozšířila a podle pražského příkladu začaly záhy vznikat podobné spolky na Moravě a na Slovensku.

Výše uvedené podněty našly v Brně nejlepší půdu pro uplatnění v ženském vzdělávacím spolku Vesna. V silně germanizovaném městě byla činnost spolku spjatá navíc s bojem o udržení národní svébytnosti a o jazykovou rovnoprávnost. Dívčí pěvecký spolek Vesna byl založený 5. července 1870 na popud mladého brněnského advokáta Josefa Illnera. Předsedkyní Vesny se stala Marie Dvořáková, starostkou byla zvolená Veronika Mikšíčková, manželka spisovatele a národopisného sběratele Matěje Mikšíčka. Spolek provozoval školu zpěvu a jeho cílem bylo hudební vzdělávání a „účinný brát podíl na veřejném životě národním.“¹ Členy Vesny byli muži i ženy, avšak na první valné hromadě, která se konala v prosinci 1871, vedení prosadilo, aby se Vesna stala výhradně ženským spolkem. Vesna se

¹ KALINOVÁ, Alena a Lenka NOVÁKOVÁ. *Dcerám českým: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920*. 1. vyd. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007, s. 4.

tedy stala samostatnou institucí, svůj program rozšířila a původně zamýšlené hudební vzdělání doplnila o vzdělání všeobecné. Za dva roky se Vesna přejmenovala se na Ženskou vzdělávací jednotu Vesna, což lépe vystihovalo její zaměření „*především vzdělávat, protože vzdělaná a pokroková žena je nutným předpokladem rozvoje národa.*“²

Během prvních let existence spolek pořádal přednášky týkající se především lidové kultury, mluvnice českého jazyka a literatury. Pořádal je František Bartoš, v té době profesor Slovanského gymnázia v Brně. Zavedení lekcí české mluvnice a gramatiky bylo z počátku zcela nezbytné, protože většina dívek, které se přednášek zúčastňovaly, ovládala český jazyk jen velmi omezeně. K dalšímu studiu ve Vesně byla bezpečná znalost češtiny podmínkou, jak uvádí stanovy Vesny z roku 1872: „*Účelem „Vesny“ vzdělávací jednoty ženské v Brně jest šíření vzdělanosti jazykem českým mezi ženskými v Brně. K tomu konci pracováno býti má přednáškami a výklady z jednotlivých oborů lidské vzdělanosti pro členy jednoty.*“³ Vesna založila vlastní knihovnu a čítárnu, kterou provozovala pro studentky a členky spolku. Spravovala ji ve svém vlastním bytě Julie Kusá, od roku 1881 starostka Vesny. Knihovna obsahovala 314 spisů a dalších 165 svazků hudebnin. Všechny knihy byly české. Podle školního řádu si studentky nesměly přivést žádnou vlastní knihu z domu, směly využívat jen těch, které byly k dispozici ve školní knihovně. Podobně přísně sledované byly žákyně, které chtěly navštívit jakoukoliv kulturní akci v Brně mimo ty, které pořádala Vesna. Obdržení propustky bylo nesnadné a přístup byl dovolený výhradně na produkce české. Nadále se vyučoval zpěv, „*a sice odbýváním pravidelných cvičení pro členy činné a udržováním školy zpěvní pro vyučování dítek dorůstajících.*“⁴ Sbor v roce 1877 nakrátko vedl Leoš Janáček. Ve správním roce 1881 proběhlo celkem 61 přednášek: 24 historických (dějiny české až do 15. století), 9 o soudobé a 3 o staré literatuře, 6 bylo věnováno ženské otázce (vedení domácnosti, mateřství aj.), 5 přírodním vědám, 2 cestopisům, 3 kulturním dějinám, 3 dějinám umění a 6 přednášek bylo různého obsahu.

Již v roce 1879 byl vypracovaný program s cílem vybudovat v Brně řádnou školu pro dívky, které již vychodily školu povinnou. Zasluhou Elišky Machové, jednatelky Vesny od roku 1885, se mohla v září 1886 otevřít První česká pokračovací škola dívčí Ženské vzdělávací jednoty Vesna v Brně. Byla to první škola tohoto typu na Moravě. Do prvního ročníku se zapsalo 55 studentek, další rok jejich počet vzrostl na 142. V tomto přelomovém období, velkého rozmachu spolku a jeho školy, byl do Vesny povolán František Mareš.

²Tamtéž, s. 5.

³*Sborník ženské vzděl. jednoty "Vesny" v Brně.* Brno: Vesna, 1882, s. 52.

⁴Tamtéž.

Rodák z Křetína na Blanensku vystudoval německou reálku v Brně. Protože se věnoval hře na klavír a později také na violoncello, přál si pokračovat ve studiích na varhanické škole v Praze. Rodinná situace mu to však nedovolila. Aby mohl po smrti otce rodinu co nejdříve finančně podporovat, nastoupil na brněnský učitelský ústav. Zde získal v roce 1880 aprobaci pro měšťanské školy a vyučování hry na housle. Během studií v Brně navštěvoval dokonce německou hudební školu spolku Brüner Musikverein, kde ho vyučovali přední pedagogové: hodiny violoncella měl u Karla Mraczka a kompozici se věnoval pod vedením dirigenta Otto Kitzlera. S vlastním vyučováním začal záhy v nedalekých Drnovicích. Odtud byl povolán v roce 1884 zpět do Brna nejdříve jako suplující učitel do Vesny. Tady složil zkoušku způsobilosti pro měšťanské školy a státní zkoušku ze hry na housle pro hudební výuku. Poté byl zvolen odpovědným správcem nově zřízené školy a v roce 1888 se stal jejím ředitelem. Vesnina škola měla tehdy 136 studentek ve dvou třídách.

Ve třetím vyučovacím roce 1888/89 Vesna změnila své stanovy a stala se Ženským vzdělávacím a výrobním spolkem Vesna v Brně. Hlavní změna spočívala v novém uspořádání odborných škol: dosavadní pokračovací škola se převedla na průmyslovou a nová *škola literní*, zřízená v roce 1888, se postupně rozšiřovala na vyšší dívčí školu. K této byl Marešovou zásluhou připojený ještě obor pěvecký a hudební. Mareš zde učil hru na klavír. Tím byla založená později proslulá tradice školy v oboru hudební a umělecké výchovy. Od tohoto roku se stala hudební výchova součástí osnov všech škol Vesny.

Pod Marešovým vedením byly založeny v rámci Vesny další vzdělávací kurzy: odborné a všeobecné školy, odborné kurzy (odpolední a večerní). Byly otevřeny penzionáty pro mimobrněnské studentky. Ročně sem bylo umístěno na 120 dívek.

V roce 1901 byla dívčí škola převedená na šestileté dívčí lyceum. Hned první rok se přihlásilo k zápisu 120 dívek. Lyceum bylo první svého druhu v rakousko-uherské monarchii. Celkový počet žaček na všech školách se blížil tisícovce a další tři stovky děvčat a žen docházely na večerní kurzy.

Mareš se aktivně seznamoval se současným stavem ženského vzdělávání nejen u nás, ale také v jiných evropských zemích. Podnikal např. návštěvy do dívčích ústavů v dnešním Rakousku, Německu nebo Švédsku. Vesnino dívčí lyceum se stalo vzorem pro mnoho dalších škol nejen na našem území. Mareš se věnoval i vlastnímu studiu: studoval na německé technice a v roce 1901 dokončil vzdělání na České technice v Brně, kde obdržel aprobaci pro učitelství matematiky, fyziky a chemie na středních školách. V roce 1900 založil Klub přátel umění v Brně a stal se jeho předsedou. Podobně jako ve Vesně, také zde Mareš sehrál významnou úlohu při formování české kultury v Brně.

V konečné fázi, po vzniku Československé republiky, Vesna spravovala 13 ústavů: dívčí Lyceum, Průmyslovou školu, která zahrnovala jedno- a dvouleté oddělení, kurz pro učitelky ženských prací, kurz pro pěstounky s mateřskou školkou a kuchařskou školu, spadaly sem také nepravidelně pořádané kurzy (žehliřské, vyšivací, krajkářské aj.) a kurzy pro dělnice a služky. Další školou Vesny byla Vyšší dívčí škola s obory obchodním, jazykovým, hudebním a hospodyňským, a poslední Pensionát. Učitelský sbor měl 39 stálých členů a 18 externistů.

Mareš zastávat funkci ředitele až do roku 1918. Toho roku prosadil, aby školy spravovalo dále zastupitelstvo města Brna, čímž došlo k jejich zestátnění. Když předával školy městské správě, studovalo na nich přes čtyři tisíce dívek. Sám požádal o odchod do penze. Formování odborného ženského školství se věnoval i dále. V roce 1919 byl povolán do slovenského Turčianského Sv. Martina, kde na žádost slovenského ženského spolku Živena pomáhal se založením a organizací dívčí školy. Kvůli problematickým politickým poměrům se roku 1939 vrátil zpět do Brna. Věnoval se sběru materiálů a dokumentů Vesny do roku 1918, zřídil pro Vesnu archiv a uspořádal jej. O dva roky později zemřel. Spolkové školy fungovaly až do počátku 50. let. Po zániku spolku Vesna v roce 1951 byly převedeny na jiné instituce.

LITERATURA:

- BEČICOVÁ, Magda. Školy spolku Vesna v Brně a jejich role v českém dívčím vzdělávání v letech 1886 – 1918. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. U 9, Brno: Masarykova univerzita, 2004, roč. 52, č. 9, s. 149-154
- BEDNÁŘOVÁ, Věra. Jak vzniklo odborné školství na Moravě. In: *Ženy na Moravě*. Uspořádala Hana Veletovská-Humlová. Brno: Dobročinný komitét, 1940, s. 65-72
- Dívčí ústav vychovávací Vesny v Brně*. Brno: Vesna, 1902, 11 s.
- Encyklopedie Brna* [online]. [cit. 2015-06-28]. Dostupné z: <http://encyklopedie.brna.cz>
- HLAVÁČEK, Petr. *Hudba v moravských spolcích do roku 1918* [online]. [cit. 2015-06-28]. Dostupné z: <http://spolky.profitux.cz>
- KALINOVÁ, Alena a Lenka NOVÁKOVÁ. *Dcerám českým: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920*. 1. vyd. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007, 42 s.
- KOZLOVÁ, Eliška: Jak jsme ve Vesně žili a pracovali. In: *Sborník Vesny. Fr. Marešovi k sedmdesátým narozeninám*. Brno: Vesna, 1932, s. 28-51
- Sborník ženské vzděl. jednoty "Vesny" v Brně*. Brno: Vesna, 1882, 53 s.
- Vesna: k 70. výročí svého založení*. Brno: 1940, 64 s.